

Anida Sadiković, MA

OD RAZUMIJEVANJA DO POŠTOVANJA DOSTOJANSTVA I LJUDSKE RAZLIČITOSTI KROZ SADRŽAJE VISOKOŠKOLSKJE NASTAVE

Sažetak

Značajnu ulogu u izgrađivanju tolerancije i formiranja stavova o razumijevanju i prihvatanju drugog i drugačijeg ima obrazovanje. Tendencije razvoja obrazovanja ukazuju na uvažavanje potreba svih učesnika u nastavnom procesu. Današnje vrijeme je obilježeno potrebom za uvažavanjem različitosti kulturnih, nacionalnih, vjerskih, ekonomskih i političkih vrijednosti i individualnih snaga i sposobnosti svih aktera u nastavnom procesu. Od obrazovanja se očekuje da ponudi načine za unapređenje kvaliteta života svakog pojedinca, da se vodi demokratskim principima i da počiva na zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, s ciljem promicanja svijesti o kulturnom, jezičnom, vjerskom, spolnom, rasnom i drugom identitetu, ali i ideja o međusobnom razumijevanju i uvažavanju različitosti. Pitanje je koliko se studenti nastavničkih studija pripremaju za takve izazove koji ih čekaju u nastavnom procesu. Cilj istraživanja jeste utvrditi stepen poznavanja temeljnih karakteristika interkulturalnog odgoja i obrazovanja studenata, kao i stepen razumijevanja, poštovanja dostojanstva i prihvatanja različitosti kroz sadržaje visokoškolske nastave. U radu je analizirana zastupljenost interkulturalnih sadržaja u okviru predmeta na pojedinim odsjecima Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu u toku dodiplomskog studija. Obrazovanje treba da nastoji razviti nove, tolerantnije oblike ponašanja, što uključuje i promjene u svijesti i stavovima, shodno tome ispitani su stavovi studenata koji obuhvataju tematiku razumijevanja, prihvatanja drugog i drugačijeg. Istraživanje ukazuje na potrebu da visokoškolska nastava treba da prati društvene tokove i da priprema buduće nastavnike za razumijevanje i prihvatanje različitosti, što u velikoj mjeri zahtjeva i naš obrazovni sistem koji počiva na temeljima inkluzivnosti i interkulturalizma.

Ključne riječi: tolerancija, interkulturalizam, inkluzija, visokoškolska nastava.

Uvod

Danas se mnogo se govori o razumijevanju, poštovanju i prihvatanju ljudske različitosti, od zakonskih regulativa koje obavezuju države potpisnice na ispunjavanje i osiguravanje sigurnog okruženja, do svakodnevnih situacija koje zahtijevaju osiguravanje da se uvažavaju prava svakog pojedinca. Formiranje zajednice koja je spremna da prihvati sve razlike koje čine jedno društvo je izazov savremenog doba. Ukoliko se osvrnemo na brojna istraživanja koja se bave ovom tematikom, uočava se da većina njih se vodi analizom promjena koje prate društvo, od globalizacije, migracije stanovništva, te brojnih sukoba koji počivaju na neprihvatanju različitosti. Jedno od rješenja ovakvog stanja vidi se prvenstveno u poučavanju o razlikama i prihvatanju drugog i drugačijeg. Ciljevi obrazovanja vođeni zakonskim regulativama počivaju prvenstveno na osiguravanju kvalitetnog obrazovanja svih učenika, tako što ćemo graditi zajednicu koja će razlike smatrati temeljom za izgradnju obrazovanja za sve. Takvo gledište na obrazovanje nije usmjereno samo ka uvažavanju

razlika, već razvijanju pozitivnog stava, mišljenja, razvijanju i razumijevanju bogatstva različitosti, gdje iz takvih odnosa svi imaju priliku da uče i šire svoj pogled na svijet. Ključnu ulogu u tom procesu imaju nastavnici, međutim pitanje je koliko se budući nastavnici u toku studija pripremaju i na ove izazove savremenog društva.

Različitost kao resurs u poučavanju

Učiti živjeti zajedno sa drugima jedan je od četiri stuba obrazovanja koje (Delors, 1998) pored učiti znati, učiti činiti i učiti biti, smatra najvažnijim problemom današnjeg društva. Škole poučavaju učenike od najranijeg uzrasta obilježima različitih kultura, ali isto tako zadaća im je da ukazuju i na sličnosti među ljudima i specifičnim obilježima koja karakterišu svakog pojedinca. Da bismo postigli ovakav obrazovni sistem, potrebno je da sadržaje proširimo i prožimamo sa sadržajima kulturne različitosti, analizirajući stanje svijesti društva, smanjujući predrasude i osnaživajući školsku inkluzivnu kulturu i praksu. Pored toga zadaća visokoškolske nastave jeste da buduće nastavnike pripremi da koriste različitosti kao resurs poučavanja. Ove ideje nisu nove, postoje dugo godina, pokazale su se kao dobro, ali rješenje koje nije jednostavno realizovati. Obrazovni sistemi počivaju na temeljnim odrednicama kulture, koja se prožima kroz nastavne sadržaje i određuje pristup prema učenicima. Određenje kulture je veoma široko, što ukazuju i različita gledišta i definiranja ovog pojma, jer se samo shvatanje kulture razlikuje od jednog do drugog društva. „Kultura je sačinjena od ukupnosti znanja, umijeća, pravila normi, zabrana, strategija, vjerovanja, ideja, vrijednosti, mitova koji se prosljeđuju iz naraštaja u naraštaj, koji se reproduciraju u svakom pojedincu“ (Morin, 1999:62). Upravo iz toga se očituju razlike društva, ali ove razlike trebaju da teže ka ukazivanju ljudske mnogostranosti kao prilike za učenje o drugom i drugačijem, a ne kao izvoru nerezumijevanja i neprihvatanja. „Razumijevanje je istodobno sredstvo i svrha ljudske komunikacije. Međutim, odgajanje za razumijevanje odsutno je iz sadašnjeg obrazovanja. Našoj planeti je u svakom smislu potrebno uzajamno razumijevanje. Obzirom na to kolika je važnost odgoja za razumijevanje, na svim odgojnim razinama i u svakoj ljudskoj dobi, razvoj razumijevanja zahtijeva dubinsku reformu mentaliteta. To mora biti glavni zadatak odgoja u budućnosti“ (Morin, 1999:22).

Učiti o svojoj kulturi nije dovoljno. Demokratsko društvo sve više nalaže osjetljivost na potrebe svih članova jedne zajednice. Takav pristup je moguće ostvariti kroz interkulturalni odgoj i obrazovanje, koje treba da bude namjenjeno svima, a ne samo kulturno različitim učenicima. „Od interkulturalizma u obrazovanju se očekuje da pridonese daljnjem razvitku demokracije, zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda, boljem međusobnom razumijevanju, suradnji, slobodi sigurnosti, miru i razoružanju u svijetu“ (Peko, i dr. 2009:131). Temeljne odrednice interkulturalnog odgoja i obrazovanja trebaju da počivaju na razvijanju osjetljivosti za druge i za razvijanje temeljnih vrijednosti demokratskog društva. Više je puta potvrđeno da je tolerancija uvjet bez kojega nema demokracije. Tolerancija se još u 17.stoljeću spominjala i odnosila se na religiju. Danas govorimo o različitim oblicima tolerancije. Tolerancija se određuje kao oblik prihvatanja prema ljudima koji se razlikuju porijeklom, vjerom, spolom, izgledom, ponašanjem. Različitost se ne očituje samo u pogledu kulture, naše društvo je heterogeno u svakom pogledu. Razlike su vidljive u svim segmentima, međutim kada govorimo o različitosti u odgojno-obrazovnom sistemu one se očituju kroz odnos prema učenicima koji se po bilo kom osnovu razlikuju od vršnjaka. Pitanje je šta se može još uraditi da se poboljša

svijest o prihvatanju razlika po bilo kom osnovu. Često govorimo o učenicima s posebnim potrebama, gdje termin obuhvata sve učenike, bilo učenike sa teškoćama u razvoju i učenike s iznadprosječnim intelektualnim funkcioniranjem, pa do učenika koji su izbjegli, ne poznaju jezik zemlje u kojoj se nalaze ili učenike koji u određenom trenutku trebaju drugačiji pristup u radu. Svako dijete je jedinstvena individua i upravo zbog toga sva djeca treba da uživaju jednaka prava. Djecu trebamo od najranijeg djetinjstva da učimo da žive u društvu različitosti. Obrazovanje je jedno od temeljnih ljudskih prava, a kvalitetno obrazovanje treba osigurati svim učenicima. Inkluzivnim obrazovanjem se polahko i zasigurno mijenja čitava koncepcija odgoja i obrazovanja. Inkluzivnim obrazovanjem se osiguravaju jednaki uvjeti i mogućnosti obrazovanja za svu djecu, uvažavajući individualne razlike. Inkluzija počinje priznavanjem razlika između učenika, uvažavanjem, te izgradnjom inkluzivnih pristupa u nastavi i učenju (Booth i Ainscow, 2008). Upravo je poštivanje različitosti i promicanje kvalitetne inkluzivne kulture i prakse preduvjet realizacije inkluzije u odgojno-obrazovnom sistemu. U mnoštvu razlika, važno je prepoznati kako upotrijebiti adekvatna odgojna sredstva i metode, te djelovati da kod učenika razvijamo pozitivan stav. Da bismo mogli djelovati odgojno, potrebno je da škole imaju nastavnički kadar koji je spreman promovirati ove vrijednosti. Postoje dva pravca putem kojih možemo razvijati kompetencije kod nastavnika, prvenstveno kroz kontinuiran profesionalni razvoj i cjeloživotno usavršavanje nastavnika kao refleksivnog istraživača prakse, ali i kroz savremene nastavne planove i programe u toku nastavničkih studija. Stručnjaci i istraživači u oblasti obrazovanja naglašavaju da je smisao savremenog obrazovanja osposobljavanje učenika da razumiju razlike i da ih uvažavaju. Struktura, sadržaji, intenzitet i ciljevi visokoškolskog obrazovanja trebaju biti na usmjereni ka vrijednostima koje promovira društvo, te shodno tome i pripremati buduće nastavnike da njeguju pozitivne vrijednosti.

Cjeloživotno obrazovanje i stručno usavršavanje su važni mehanizmi za napredovanje kako pojednica tako i cjelokupne zajednice. Nastavnici su ključne osobe čija profesija je nadahnuta vrijednostima društvene uključenosti i potrebom njegovanja potencijala svih učenika, gdje ima mogućnosti snažnog djelovanja na društvo kroz unapređivanje ljudskih potencijala (Vizek-Vidović, 2005). Nastavnici bi trebali svoj profesionalni rad temeljiti na primjeni znanja, radu s ljudima, radu s društvom i u društvu, gdje svakodnevnim djelovanjem prenose vrijednosti, čime doprinose pripremanju učenika kao članova zajednice koji će uvažavati svakog pojedinca. To čine svakodnevno kroz pokazivanje i razumijevanje da obrazovanje doprinosi razvoju društva, koje treba počivati na razumijevanju i poštovanju različitosti kultura učenika, njihovih potreba. Svaki nastavnik o okviru predmeta koji predaje može da prenosi vrijednosti koje će biti usmjerene ka razumijevanju, poštovanju i uvažavanju ljudske različitosti.

Cilj i metode istraživanja

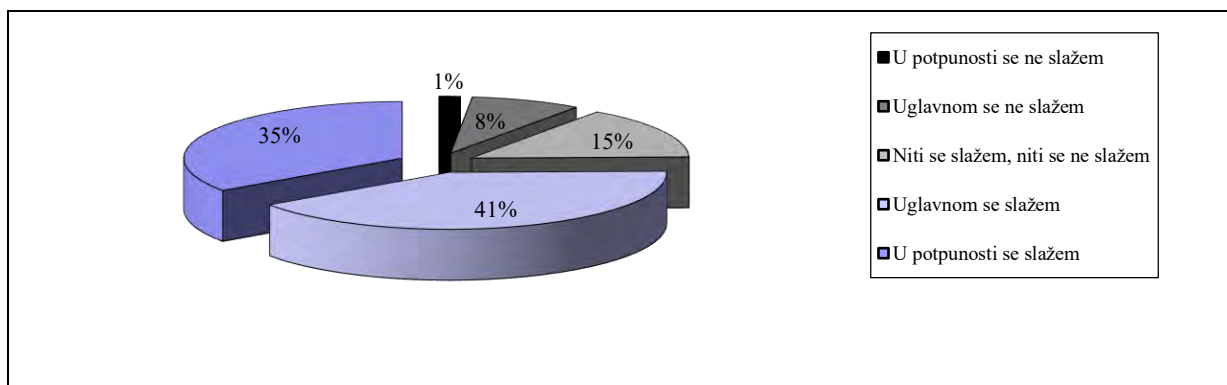
Od obrazovanja se očekuje da ponudi načine za unapređenje kvaliteta života svakog pojednica, da se vodi demokratskim principima i da počiva na zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, s ciljem promicanja svijesti o kulturnom, jezičnom, vjerskom, spolnom, rasnom i drugom identitetu, ali i ideja o međusobnom razumijevanju i uvažavanju različitosti. Pitanje je koliko se studenti nastavničkih studija pripremaju za takve izazove koji ih čekaju u nastavnom procesu.

Cilj istraživanja jeste utvrditi stepen poznavanja temeljnih karakteristika interkulturalnog odgoja i obrazovanja studenata, kao i stepen razumijevanja, poštovanja dostojanstva i prihvatanja različitosti kroz sadržaje visokoškolske nastave. U radu je analizirana zastupljenost interkulturalnih sadržaja u okviru predmeta na pojedinim odsjecima Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu u toku dodiplomskog studija. Studenti četiri nastavnička smjera su ispunili upitnike, o sadržajima nastave, temama i njihovim potrebama za određenima sadržajima i znanjima. U istraživanju je učestvovalo šezdeset studenata. Obrazovanje treba da nastoji razviti nove, tolerantnije oblike ponašanja, što uključuje i promjene u svijesti i stavovima, shodno tome ispitani su stavovi studenata koji obuhvataju tematiku razumijevanja, prihvatanja drugog i drugačijeg. Pitanje je da li visokoškolska nastava nudi sadržaje i mogućnosti studentima da razvijaju kompetencije da sutra u razrednom okruženju uspješno prenose vrijednosti i znanja koja će graditi zajednicu koja će uvažavati i poštovati ljudsko dostojanstvo i različitosti. Metoda teorijske analize je omogućila analiziranje stručne literature, a putem deskriptivne metode su predstavljeni rezultati istraživanja.

Rezultati istraživanja: obrazovanje budućih nastavnika

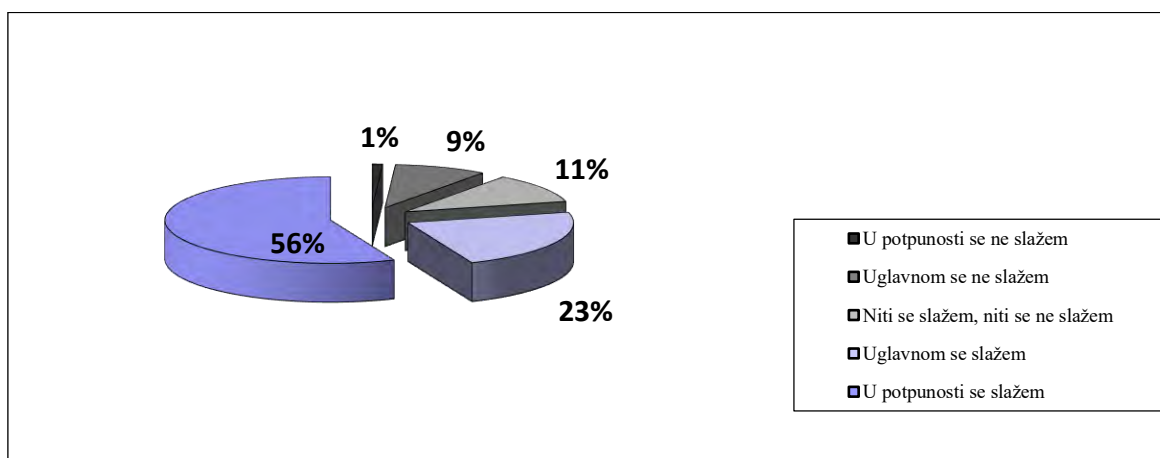
Visokoškolska nastava treba da bude usmjerena ka obrazovanju akademskih građana, kod kojih će se razvijati zalaganje u zajednici kao i razvoj društvene odgovornosti i aktivnog djelovanja u zajednici. Nastavnički poziv zahtijeva razvijanje senzibilizacije na potrebe i različitosti svih aktera odgojno-obrazovnog procesa. Analizom Nastavnih planova i programa napravljen je uvid u predmete i sadržaje koji se nude u toku nastavničkih studija. Studenti koji se pripremaju za profesiju nastavnika maternjeg jezika i/ili stranih jezika, u toku studija izučavaju sadržaje o drugim kulturama kroz razna književna djela, različitih autora, te se na taj način upoznaju sa specifičnostima drugih kultura. Predmeti su više usmjereni na stručne oblasti, analize materije, djela i slično. Međutim, u toku dodiplomskog studija nemaju predmet koji će ih usmjeriti kako da poučavaju i razvijaju svijest o drugim kulturama. Ispitanici naglašavaju da su već razvili svijest o važnosti poštivanja drugog i drugačijeg kroz cjelokupno školovanje, međutim važno je imati kompetencije koje će omogućiti da te vrijednosti prenesu u nastavni proces i poučavanje. Na drugoj godini studija, studenti imaju predmete Pedagogija 1 i 2 u okviru kojih se spominju teme inkluzivnog obrazovanja, interkulturalizma, multikulturalizma, razvijanja uspješne komunikacije i odgojnog djelovanja sa svim učenicima. Pored ove analize, važna su znanja studenata, njihova mišljenja, stavovi i uvjerenja. Stoga su studenti ispunjavali instrument koji se sastojao od tri dijela, prvi dio se odnosio na tvrdnje o poznavanju i prihvatanju različitih kultura, te poznavanju sadržaja i realizacije nastavnih sadržaja o interkulturalizmu na visokoškolskoj nastavi. Drugi se odnosio na tvrdnje o prihvatanju učenika s posebnim potrebama, inkluzivnom obrazovanju i toleranciji. Dok je treći dio obuhvatao sadržaje koje studenti smatraju važnim za nastavnički poziv, a odnose se na interkulturalizam i inkluziju. Ispitivanje je provedeno u decembru 2017. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Ispitanici su bili studenti druge godine, budući nastavnici maternjeg i stranih jezika. Za potrebe istraživanja u prvom i drugom dijelu instrumenta korištena je Likertov-a skala, pomoću koje se nastoji doznati stepen slaganja, odnosno neslaganja ispitanika s nekom tvrdnjom. U trećem dijelu, studenti su odgovarali na upitnik sa ponuđenim višestrukim odgovorima i mogućnošću da sami upišu sadržaje koje smatraju važnim za njihovo obrazovanje.

Studenti sa četiri nastavnička studija su odgovorima na pitanja, potvrdili da posjeduju određeni nivo znanja o drugim kulturama koja su usvojili tokom cjelokupnog školovanja, 80% ispitanika posjeduje znanja od drugih kulturama, dok je njih 51% spremno da svoja znanja podijeli i da prenese spoznaje koje ima o drugim kulturama svojim vršnjacima putem pisanja i prezentiranja eseja, referata, izlaganja i slično. 50% ispitanika uživa da razmjenjuje iskustva i da se upoznaje sa osobama koje pripadaju različitim kulturama. Studentima su postavljena pitanja o sadržajima koje izučavaju u toku svog studija. Većina sadržaja se odnosi na različita književna djela, koja studenti analiziraju, interpretiraju kroz različite nastavne predmete u toku diplomskog studija. Odgovori na neka od pitanja su predstavljena grafički.

Grafikon br. 1: Odgovor na tvrdnju: Na nastavi obrađujemo različite sadržaje koji nude mogućnost usvajanja znanja o drugim kulturama.

Za razliku pozitivnih tvrdnji i znanja koja studenti posjeduju o različitostima koja su uvjetovana kulturama, vidljivo je da kada je riječ i inkluzivnom obrazovanju i razumijevanju učenika s posebnim potrebama, studenti trebaju dodatne sadržaje koji će im pomoći da u budućem radu djeluju produktivno i da osiguraju učenicima optimalne uvjete za razvoj u skladu sa njihovim potencijalima. Tvrdnjom da svi učenici trebaju imati kvalitetno obrazovanje u skladu sa njihovim potrebama u potpunosti se slaže 81% ispitanika, 21% se uglavnom slaže, a 3% niti se slaže, niti ne slaže sa datom tvrdnjom. Na postavljenu tvrdnju da svi učenici s teškoćama trebaju pohađati redovne škole, odgovore predstavljamo grafički.

Grafikon 2. Odgovor na tvrdnju: Svi učenici s teškoćama trebaju pohađati redovne škole

Ispitanici prepoznaju važnost poticajnog školskog okruženja za učenike, međutim 31% ispitanika smatra da nema kompetencije da obavlja odgojno-obrazovni rad s učenicima s teškoćama u razvoju, dok njih 18% smatra da imaju dovoljno kompetencija da ostvare jednostavnije oblike rada s učenicima s teškoćama u razvoju. Ono što je značajno jeste da 51% ispitanika očekuje da će u toku studija imati dovoljno sadržaja koji će ih osposobiti da rade s učenicima s posebnim potrebama. Analiza Nastavnih planova i programa govori drugačije, studenti nemaju predmete koji će ih osposobiti da rade s učenicima s posebnim potrebama, kao što je već ranije spomenuo. Međutim, činjenica da studenti sami prepoznaju da će im za budući profesionalni angažman biti potrebna znanja o upravljanju inkluzivnim odjeljenjem, uspostavljanjem inkluzivne kulture i prakse, ide u prilog razmatranju da se na nastavničke studije uvedu predmeti koji će studente pripremati za nastavnički poziv u potpunosti. Ispitanici smatraju da se samo znanjem mogu prevazići predrasude i stereotipi, odnosno kroz strategije kojima će se razvijati razumijevanje i tolerancija što su potvrdili i rezultati, gdje se 50% ispitanika u potpunosti slaže sa tvrdnjom, njih 25% se uglavnom slaže, a njih 10% niti se slaže, niti ne slaže sa tvrdnjom. Pored toga, važan podatak jeste da 90 % ispitanika smatra da je potrebno imati nastavne predmete u toku studija koji će pružiti dodatna znanja o radu s učenicima s posebnim potrebama i o interkulturalnom odgoju, od toga 76% ispitanika smatra da bi navedeni predmeti trebali ući u obavezne kolegije, dok 23% ispitanika smatra da bi navedeni sadržaji trebali ući u izborne kolegije.

Uloga škole se u velikoj mjeri promijenila. Promjene koje se dešavaju u društvu se reflektiraju na obrazovni sistem i od nastavnika pored prenošenja znanja traže da pridonosi upoznavanju drugih, drugačijih, razvijanju senzibilizacije na različitosti i uvažavanje svakog pojedinca, osiguravajući mu uvjete za kvalitetno školovanje. „Suočavanje s drugim i drugačijim postalo je našom svakodnevnicom. Naučiti živjeti društvenu, kulturnu, etničku, religijsku i drugu različitost sigurno je jedan od najvećih izazova suvremenoga odgoja. Za neko vrijeme na svijetu neće više postojati, osobito ne u Europi, područje etnički homogeno i čisto. Život u multikulturalnom, multinacionalnom i multireligijskom kontekstu naša je stvarnost. Kulturno, politički, nacionalno, religijski, pa i raso miješane sredine – budućnost su koja je već na pragu“ (Razum, 2007:867). Cilj obrazovanja treba biti razvoj osobnosti i razvijanje vrijednosti koje će voditi ljudskom, kulturnom, društvenom i profesionalnom razvoju. Dugo ponavljano da odgajati može samo odgojena osoba, ukazuje na važnost formiranja univerzalnih vrijednosti kod budućih nastavnika, koji će svojim odgojnim djelovanjem utkati te vrijednosti u obrazovni aspekt nastave. Za ovu zadaću je potrebno pripremati buduće nastavnike. Stručnost nastavnika se ogleda u sadržaju predmeta i studiju obrazovanja, gdje se kompetentnim nastavnikom smatra onaj koji, poznaje sadržaj predmeta, te tim sadržajem uspijeva podučiti mlađe generacije, a ovako važne kompetencije podučavanja se uče, ne dolaze same od sebe (Dedić Bukvić, 2017). Današnji nastavnički studiji trebaju pripremati nastavnike koji će biti spremni za istraživanje, kritički pristup odgojno-obrazovnom procesu i težnji ka razvijanju poštovanja različitosti kroz različite inovativne pristupe.

Zaključak

Razlike su svakodnevnicom, okruženi smo sa njima, neke ljude ne odvajamo i ne razlikujemo od nas, jer prepoznavamo sličnosti sa njima, međutim kada se u našem okruženju nađe osoba sa kojom ne pronalazimo sličnosti, spremni smo da osudimo, reagujemo drugačije

ili čak i da je ignorišemo. Rušiti predrasude i njegovati vrijednosti nije jednostavna zadaća, a ona je moguća i ostvariva najviše kroz obrazovanje. Razvijati toleranciju i interkulturalnost je složen proces, koji se ostvaruje na relaciji sličnosti i razlika, obitelji i škole, pojedinca i društva, uvjerenja i stavova, svakodnevnih izazova i prilika za uočavanje i prihvatanje različitosti kao značajnog resursa za učenje. (Niničević, 2009) dodaje da je odgoj najvažniji alat za ostvarivanje promjena koje se dešavaju u društvu, a interkulturalizam smatra savremenim oblikom odgoja i obrazovanja za život u demokraciji i kulturnom pluralizmu.

Kao država koja je potpisala i ratifikovala Konvencije o ljudskim pravima i pravima djeteta, Ustavom BiH se insistira na ljudskim pravima kao univerzalnim vrijednostima, s ciljem da se ona implementiraju u društvu, tako što će svaka osoba biti prihvaćena od strane zajednice, uvažavajući sve osobnosti i razlike koje čine jednu osobu. Različitost po osnovi nacionalne kulture, identiteta nije jedina niti najistaknutija, u savremenom društvu različitost je višedimenzionalna. U osnovi svaka osoba je individua za sebe, razlikuje se po osobnosti, sposobnostima, znanjima, navikama i vještinama od populacije. Međutim, različitost se više promatra u kontekstu odstupanja od prosjeka u pogledu sposobnosti u datim situacijama. Upravo ovakve razlike često dovode do stvaranja stereotipa, predrasuda, diskriminacije i konflikta. Narušavaju se osnovna ljudska prava, uskraćuju se prilike za jednakopravno učestvovanje u društvenoj zajednici. Kao mogući načini prevazilaženja ovih izazova savremenog društva, obrazovanje je najvažniji alat. Pored sugestija da se na nastavničkim studijima uvedu predmeti koji će razvijati kompetencije kod budućih nastavnika da prenose znanja o interkulturalizmu, ali i da djeluju i ponašaju se tako da svi učenici imaju jednaka prava u ostvarivanju svojih potencijala. Ono što svaki nastavnik može jeste da unutar predmeta koj predaje radi na senzibilizaciji i uvažavanju različitosti.

Intekulturalno obrazovanje može da se stječe kao iskustvo koje se postepeno razvija od unapređenja interkulturalne osjetljivosti, preko preoznavanja drugih kultura i njihovih vrijednosti, do sposobnosti interakcije sa drugim i drugačijim osobama (Anđelija i drugi. 2012). U skladu sa postignutim rezultatima možemo zaključiti da postoji potreba za reorganizacijom i revidiranjem nastavnih planova i programa kako bi u većoj mjeri osiguravali sadržaje koji će pripremati buduće nastavnike za prenošenje znanja u duhu interkulturalizma i inkluzije. Pored toga potrebno je mnogo više analiza i istraživanja o politikama obrazovanja nastavnika i ukazivanja na važnost koncepta profesionalnog razvoja učitelja (Paustović, 1999). Školski programi nastoje u centar svog interesovanja staviti potrebe i osobnost svakog učenika, shodno tome, visokoškolsko obrazovanje, kao inicijalno obrazovanje budućih nastavnika treba osposobiti buduće nastavnike za razvoj kompetencija i za prepoznavanje učeničkih potreba, u cilju osiguravanja kvalitetnog obrazovanja.

Literatura

1. Anđelija, J. i drugi. (2012), Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu, Beograd, Bazzart.
2. Booth, T. I Ainscow, M (2008), Indeks inkluzivnosti, Zenica, Pedagoški zavod Zenica.
3. Dedić Bukvić, E. (2017) Pedagoško-psihološka i didaktičko-meodička izobrazba nastavnika na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knjiga XX, Filozofski fakultet u Sarajevu

4. Delors, J. (1998), Učenje blago u nama: Izvješće UNESCO-u međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21.stoljeće, Zagreb, Educa.
5. Morin, E. (2002), Odgoj za budućnost (Sedam temeljnih spoznaja u odgoju za budućnost, Zagreb, Educa.
6. Ninčević, M. (2009), Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište, Vol. VII, No. 1. Nova prisutnost : časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Zagreb.
7. Paustović, N. (1999), Edukologija, Zagreb, Znamen.
8. Peko, A. i drugi (2009), Izazovi obrazovanja u multikulturalnim sredinama, Osijek: Sveučilište JJ Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku.
9. Razum, R. (2008), Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj, Bogoslovska smotra, Vol.77 No.4. Zagreb, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
10. Vizek Vidović, V. i drugi (2005), Cjeloživotno obrazovanje učitelja i nastavnika: višestruka perspektiva, Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.

FROM UNDERSTANDING TO RESPECT FOR DIGNITY AND PEOPLES DIFFERENCES THROUGH HIGHER EDUCATION SYSTEMS

Abstract

Education plays a huge role in forming attitude of understanding and accepting in people with different backgrounds and characteristics. Tendencies of education point out how important all students' needs are in teaching process. Nowadays everything is marked with the need for respect of different cultural, ethical, religious, economic and political values but also individuals and their efforts in teaching process. Education is expected to offer ways for improvement of individuals' lives, to be based on protection of human rights and democratic principles, all with a goal of raising consciousness of linguistic, religious, gender and racial identity but also of idea of mutual understanding and respect. The question is, are students of teaching studies prepared to deal with all the challenges in the teaching process? The goal of this research is to determine level of students' knowledge of basics of intercultural education, as well as the level of understanding, respecting and accepting differences through the systems of higher education. The research analyzed the presence of intercultural contents in some of the departments in Faculty of Philosophy of University of Sarajevo during bachelor studies. Education is supposed to develop new, tolerant behavior patterns. That includes changes in mentality, so according to that, the research examined students' attitude towards understanding and acceptance. The research shows how important it is for universities to follow social trends and to prepare future teachers to be sensible and attentive towards differences, which is highly required in our education system that is based on inclusion and interculturalism.

Keywords: tolerance, interculturalism, inclusion, higher education.